

radio-kerk-
vorme een
) was de
thodox-pro-
r de N. C.
het Evan-
r op enige
en, die als
tijd.

ang op dit
eerde Ker-
lingen naar

te keuren,
ptreden te
strijd tus-
geen eigen
ak op ma-
ontvangt,
en of be-
en behoort
kerkdienst,
sun en be-
eze zo ont-

n alle pre-
verzoeken,
it van het
de eerste
hun Kerk,

D(eure).
publiceerd
t o.a. deze

verschillen
publiceeren
enschappe-
ert, en de
esmaad...
re organi-
gedeeld bij
ogelijk en

adhaesie-

eneeringen
Deure was
t één van
orde van
je behan-
i, dat ook
ar onder-
at de ver-
leen maar
onder het
n niet uit
het bederf

mr v. d.
Daar wor-
maar dat
ewezen is
maar ver-
et ik niet
ons kerk-
en met-
aligmaker

utvangen",
entleman's
en wie de
t juist bij
enst (wee
senteeren
maar den
naar den
n Leeraar,
taat. Wie
met Zijn
ijn naam.
verzwijgt,
DOEKES.

N I
MUS

(Slot).

deeen in
werklijk
weet, dat
a, wat ze

u van de
d, en bij
lijk uitko-
cht. Maar

Onze scholen lijken maar al te veel op Openbare scholen, waar ook nog Bijb. Gesch. gegeven wordt.

En hoe staat het nu in dezen met Kees Boeke? Heeft hij zijn ideeën weten te verwirkelijken in zijn school? Of is zijn theorie grauwe theorie gebleven?

Om die vraag te beantwoorden zullen wij eens een kijkje nemen in zijn school te Bilthoven.

Of eigenlijk is het geen school. Boeke noemt zijn inrichting: „Werkplaats Kinder-gemeenschap Bilthoven”.

Waarom?

Wel, omdat B. vindt, dat de huidige school slechts nastreeft onze cultuurwaarden door te geven aan het nieuwe geslacht. De school brengt bepaalde kennis of vaardigheden bij, pompt vaak met meer of minder succes de noodig geachte kennis in. Het beginsel van de eigen spontane ontwikkeling van het kind en de zelfwerkzaamheid komen te weinig tot hun recht. B. wil niet, dat de kinderen braaf en gedwee, in banken zittend, gedrild worden door boven hen staande meesters. Neen, zij moeten zich in Kindergemeenschappen vrij kunnen ontwikkelen, geleid door anderen, die hen als kameraden ter zijde staan. Op allerlei wijze moet initiatief worden opgewekt; ze moeten leren van jongsaf zelf te handelen, zelf te maken wat ze bij het onderwijs nodig hebben; ze moeten bovenal leeren, dat ze hun eigen gemeenschapsleven regelen.

Werkplaats heet dus de inrichting te Bilthoven, want de stichter is van meening, dat geen opvoeding mogelijk is, waar niet gewerkt wordt. Een mens heeft arbeid evenzeer nodig als lucht, water en voedsel.

Hij moet geregeld flink hard werken, wil hij gelukkig zijn.

Nu, gewerkt wordt er in de Werkplaats.

B. spreekt dan ook niet van leerlingen, maar van werkers. De leerkrachten worden medewerkers genoemd.

Wat de kinderen daar zoo al niet doen!

Ze wasschen en strijken, ze boenen en beitsen, ze timmeren de benodigde schoolmeubelen, ja, ze verbouwen groenten en graan.

Ze treden op als muzikanten en tooneelspelers, want de gaven en krachten der kinderen moeten tot ontplooiing komen.

Ze moeten echte menschen worden.

Ze dienen te worden wat ze zijn.

Met het oog daarop is ook het z.g. „proevenstelsel” ingevoerd, waarbij de werkers voor elk onderdeel van een vak, zoowel mondeling als schriftelijk, proeven kunnen afleggen, teneinde te bewijzen, dat zij de materie beheerschen. Op hun diploma's krijgen de kinderen aangetekend, welke proeven werden afgelegd. Het diploma, dat ze dus uiteindelijk ontvangen, is niet voor allen gelijk, al mag het dan ook denzelfden naam dragen. Het laat zien, welke stof verwerkt is, geeft dus belangrijke aanwijzingen omtrent aanleg en gemaakte vorderingen. De diploma's, waarvan hier sprake is, zijn die voor individueel, voortgezet onderwijs, de z.g. Ivo-diploma's, die in samenwerking met een paar andere scholen worden uitgereikt.

B. heeft dus de zeer gewenschte differentiatie in zijn schoolstelsel verwirkelikt en tracht op deze manier het nivellerende van het klassikale stelsel te omzeilen.

Een zeer belangrijk punt, dat onze aandacht verdient, is de z.g. „Bespreking”, die de spil genoemd kan worden, waarom heel het gemeenschapsleven van de Werkplaats draait.

Elken Zaterdagmorgen van 9—10 wordt er zoo'n bespreking gehouden, die van te voren zorgvuldig wordt voorbereid. Een paar werkers hebben op zich genomen de stoelen klaar te zetten, de naamkaartjes op de juiste plaatsen neer te leggen, de gramfoon klaar te maken, opdat met goede muziek kan worden begonnen of geëindigd, enz.

Ook is van te voren de agenda vastgesteld, een agenda, die ontstond, doordat jongeren en ouderen een bespreking over bepaalde onderwerpen hadden aangevraagd.

Twee werkers hebben de leiding, de z.g. „leider” en de „schrijver”. De agendapunten worden afgewerkt. Ieder, die iets wil zeggen, moet eerst opstaan.

Jongeren en ouderen nemen deel aan de bespreking en de „schrijver” teekent aan wat afgesproken wordt.

Ook heeft iedere maand een „werkverdeling” plaats. De kinderen kunnen dan kiezen uit de vele en velerlei z.g. verantwoordelijkheden en tevens wordt gecontroleerd hoe in de afgelopen maand de werkers zich gekweten hebben van de verantwoordelijkheden, die ze op zich hadden genomen. De een is belast geweest met het schrijven van dankbrieven namens de werkers, het bijhouden van de absentielijst en van de uitleenlijst van de bibliotheek.

Een ander heeft het schoonhouden van een lokaal voor zijn rekening gehad. Weer een ander was belast met het klaarzetten van tafels voor den maaltijd, nog weer een ander moest de redactie van „De Bij” — de krant van de Werkgemeenschap — verzorgen, enz. enz.

Heeft iemand zich niet voldoende gekweten van zijn werk volgens het oordeel van de andere werkers, dan moet hij 't nog maar eens een maand overdoen.

Voor de verdeling van het werk wordt niemand aangewezen; geen taak wordt opgedragen; het is alles zelf-gekozen werk.

Na afloop teekent „de algemeen-regelaar” op, wie de verschillende verantwoordelijkheden op zich genomen hebben en daarna worden de plankjes, waarop de volledige instructies voor de verschillende werkzaamheden geplakt zijn, door de werkers meegenomen en in hun kapstokkastjes opgehangen.

Ook worden de naamplaatjes van de verschillende verantwoordelijkheden op de kleppen van de kapstokkastjes van de betreffende werkers bevestigd. Hiermee wordt bereikt, dat als een werker door ongesteldheid of andere oorzaken afwezig is, zijn buurman onmiddellijk ziet niet alleen dat hij er niet is (doordat de klep van het kastje niet is opgeslagen) maar tegelijk welke dingen hij op zich genomen had. En dan vervangt de buurman den afwezige in alle werkzaamheden, die hij op zich genomen had of als hij dat niet kan, zoekt hij een vervanger.

Deze wijze van werken dient om de kinderen begrip voor ordening bij te brengen. Ieder moet leeren zijn plaats en taak in eigen gemeenschapsleven te kennen, opdat de jonge menschen opgroeien tot goede burgers van den Staat, tot nuttige menschen in de Maatschappij, tot menschen met gemeenschapszin.

U merkt, het is B. ernst met zijn streven naar saamhorigheid. Jammer evenwel, dat hij niet verstaat, dat van een werkelijk gemeenschapsleven geen sprake kan zijn, als niet geleefd wordt bij en uit de Schrift. Joh. 15 spreekt van het blijven in Christus als voorwaarde voor goede verhoudingen in de menschelijke samenleving.

De Bijbel blijft in de Werkplaats een gesloten boek. Alleen de oudste leerlingen hooren wat van geestelijke dingen. De jongere worden er niet rijp voor geacht.

En bovendien — welke waarde zou men kunnen hechten aan het onderwijs in „de wetenschappen der religie”, als het gegeven wordt door menschen, die het bestaan van een persoonlijk God durven ontkennen!

Misleitend is dan ook, dat B. boven den ingang van alle scholen geschilderd wenschte te zien: „Wat baat het een mensch, zoo hij de geheele wereld gewint en hij lijdt schade aan zijn ziel?”

B. heeft ongetwijfeld schoone gaven en de organisatie van zijn Werkplaats getuigt van genialiteit, energie en van een zich geven voor een ideaal.

De vernieuwingspogingen van Kees Boeke missen evenwel de juiste, aan de Schrift ontleende grondslagen en daarom moeten ze worden afgewezen.

K. v. H.

wat heeft de schilderkunst ons te zeggen? VII.

Een beweging in de schilderkunst, die sterk de aandacht trekt, is die van het surrealisme.

Niet, dat de beoefenaren zoo talrijk zijn, in ieder geval niet in ons land. Maar daar, waar surrealistische werken geëxposeerd worden, vallen zij op door de overduidelijkheid, waarmee zij voor den leek volkomen onbegrijpelijke dingen vertoonen.

Het surrealisme is niet alleen een vorm van schilderkunst, het wil alle terreinen van het leven beheerschen.

Hier een citaat uit een artikel van Em. Langui uit „Kunst en Kultuur”, 15 Aug. '39: „De vrijmaking van den geest begint, waar men de armoede der „realiteit” gaat inzien, zich overlevert aan de grenzeloosheid van de verbeelding en den droom, die beiden onmiskenbaar een objectieve wereld realiseren, waar geen erkende wet, doch volle vrijheid heerscht.

Tot slot eischen de surrealistten dan ook voor het bewuste leven een even groote onafhankelijkheid op, als die, waarover ons onderbewustzijn ongebreideld beschikt”.

Op een andere plaats heet het: „Langen tijd bleef hun actie (die van de surrealistten) beperkt tot het wreed-kalm dynamiseren van alle gevestigde waarden, om te komen tot de totale bevrijding van den geest”.

Ook de Christen ziet de armoede der realiteit in en weet, dat deze eenmaal zal opgaan in een hogere werkelijkheid.

Deze werkelijkheid bestaat echter voor den surrealist niet. Hij ontvlucht de realiteit in den droom, in de wereld van het onbewuste.

Van René Magritte, een surrealistische schilder, zegt Em. Langui in hetzelfde artikel: „Zonder een orthodox futurist te worden, plaatste hij toch zijn fel erotische onderwerpen in de dynamische sfeer van stations, feesten, nachtelijke steden en soortgelijke wentelende middens”.

De surrealistten zijn bezeten van het scheppen van een nieuwe orde, alles heeft voor hen afgedaan, het oude heeft alleen nog maar zin als men het aanwendt in die nieuwe orde.

Men ontnemt alle dingen hun functie en brengt ze volkomen zinloos te zamen, om uit den schok der tegenstelling een nieuw leven te wekken.

Bij voorkeur beeldt men droombeelden uit, koorts-

hallucinaties, waarin men soms met verscherpte luciditeit dingen ziet, die in werkelijkheid niet bestaan. Gebruiksvoorwerpen uit het dagelijksch leven ontmoet men op de meest verrassende plaatsen, daar waar ze volkomen ontheven zijn van hun functie. Ook de stoffen, de materie, worden voor andere objecten aangewend dan ze bedoeld zijn. Zoo schept de surrealist zich een chaotische wereld, rijk aan symbolen, aan „teekens”, die zeer vaak naar het sexueele neigen.

Doordat de surrealist in zijn wereld wil laten gelooven, zijn irreële wereld, schildert hij alles met een overgrote duidelijkheid en een pijnlijke nauwkeurigheid. In den droom en in den dagdroom is alles mogelijk, begeerten worden vervuld, het verborgene gezien, er zijn geen remmen, er zijn geen wetten.

Maar de droombeelden wijken voor de realiteit, het zijn bloedeloze schimmen. De tafel, die in den koortsdroom zweeft of als een mensch gebaart, staat onveranderlijk op zijn plaats als de koorts weer aflaat.

God sprak eertijds vaak door den droom tot den mensch; de droom van den surrealist is een andere, hij is er een van duivelse hybriderie, van bedrog, geestelijk en zinnelijk.

Het is de mensch, die de door God gestelde boeien verbreekt en stuurloos drijft op een losgeslagen fantasie.

Maar zijn leugens houdt hij voor waar, alle krachten worden aangewend om ze van een angstwekkende realiteit te maken.

Daar waar de expressionist volstaat met vage aanduidingen, met voorbijgaan of negeeren van de perspectievische wetten en de plastiek, maakt de surrealist zich op tot een uiterst plastische, penetrante, ruimtelijke weergave van zijn fantasieën. Zijn zij aan den eenen kant uiterst reëel afgebeeld, aan den anderen kant is alles wat voorgesteld is irrefeel, bedekt, dubbelzinnig, misleidend, leugenachtig, verbijsterend, verontrustend, duister, naakt, hard, ijzig, demonisch, raadselachtig, giftig.

In levenloze voorwerpen speurt hij naar een verborgen leven. Het levende behandelt hij alsof het dood was.

Een krankzinnige wereld van verbijsterende fantasieën.

Ook de ruimte, die de surrealist schept, zit vol valstrikken. Men kan er in wandelen, doch stort onverwachts in afgronden. Deuren geven toegang tot het niets. De ruimte van den surrealist is ongeorganiseerd, chaotisch.

De ruimte heeft geen atmosfeer, is luchtledig. De schaduwen zijn vaak zwart als in een helderen maanacht. Koude! Leegheid!

Sommige surrealistische schilders maken niet weinig furore, zoo b.v. Salvador Dali, die in Amerika triomfen viert.

Ook Picasso rekent men wel met zijn latere werk tot de surrealistten.

Maar men moet niet vergeten, dat ook hier weer niet alles onder één naam is te vangen. Picasso, Braque en Paul Klee ontbreekt de overdreven pijnlijke ruimteuitbeelding; zij hebben symbolistische neigingen, die toch eigenlijk buiten de surrealistische visie liggen. Wij spraken er al over in het vierde artikel.

Als Christenen staan wij volkomen afwijzend tegen de surrealistische principes, die ook in vele uitingen der moderne litteratuur verwezenlijkt zijn. Dat is de zucht tot het naar buiten uitleven van de wereld van het onbewuste met zijn sterk erotische tendenzen.

Is men over de eerste verbazing heen, dan blijkt het surrealistische gedoe een vrij goedkoop spelletje, zonder inhoud. Een systematisch zoeken naar de meest wonderlijke combinaties, waar een naar sensatie belust publiek zich aan vergaapt, hoogstens interessant voor een psychoanalyticus.

Een zeer bedenkelijk vertoon van een ontkerstende wereld, die waarheid vervult voor schijn. Een evenverschijnsel is, dat vele schilders, zonder ook maar in het minst met surrealistische principes behept te zijn, hun kracht zoeken in een angstig nauwkeurige weergave van objecten in meestal heterogene samenstelling, met uitsluiting van iedere schilderachtigheid. Zij hopen zoo, evenals de surrealistten, de levenloze of ook wel levende objecten een eigen superrealistisch zijn te ontrukken.

Men noemt dit wel nieuwe zakelijkheid. Deze term is echter zeer misleidend, omdat deze wijze van schilderen niets met zakelijkheid te maken heeft, maar een doelbewuste selectie is der schilderkunstige middelen.

Men probeert levende objecten, of het nu een mensch of een plant is, af te beelden zonder op eenige wijze door het levende beïnvloed te worden, alsof men voor een dood voorwerp geplaatst is. Inderdaad is de uitkomst dan ook vaak zielloos, maar dikwijls ook van een onheilspellende realiteit, zie b.v. de werken van Pijpe Koch, Raoul Hynckes, A. C. Willink.

Wonderlijk genoeg is echter het resultaat vaak romantisch, vooral door het steeds weer terugkeeren van stijlvormen uit den Biedermeier tijd. Fragiele smeedijzeren hekjes, vaasjes, kolommetjes etc.

Ook het steeds weer terugkeerend doodsmotief werkt romantisch.

Een groot bezwaar van deze wijze van schilderen is, dat waar alle objecten met zulk een doordringend waarnemingsvermogen geschilderd zijn, een pijnlijk vacuum ontstaat tusschen vorm en inhoud.

Men krijgt hetzelfde onbehaaglijke gevoel als bij een redenaar, die met zeer nadrukkelijke articulatie en doordringend stemgeluid inhoudloze frasen verkondigt.

Een gewichtigdoenerij, die men tenslotte niet meer serieus neemt.

Dit overdrevene, deze verstarring, dit knellen in den vorm is een bewuste reactie op het overloopen van het expressionisme.

Het is een herstellen van het handwerk, een demonstratief vertoon van kunnen, dat vooral onze Hollandse schilders ligt.

Een herinneren aan den glorieitijd van onze stillevenschilders van de Gouden eeuw. Men komt er alleen niet voor uit en verbergt zich achter een streng masker, dooërnatig, ijsig koel.

Deze vormkunst moet op verstarring uitloopen. Zij lijdt aan bloedeloosheid. De een overtreft den ander in peuterigheid, er is geen einde aan deze verschransde doordringendheid.

Is het expressionisme veelal inhoud zonder vorm, het nieuwzakelijke is vorm zonder inhoud. Het expressionisme suggereert, het laat raden, verhult, mystificeert, de nieuw zakelijke, realistische uitbeelding heeft niets te verbergen, het is van overduidelijkheid leeg, terwijl het niet goedge maakt wordt door het levende, picturale element, dat wij zoo hoog waardeeren in de werken der fijnschilders van de Gouden eeuw, een Willem Kalf, een Abraham van Beyeren, een Heda.

Dat wil niet zeggen, dat er niet veel te genieten is. Integendeel, wie bewondert b.v. niet een Dick Ket, die er een milderen vorm van vertegenwoordigt?

In het geheel van wankelende waarden, van ondermijnende „dynamiteerende“ krachten is het nieuw zakelijke een greep naar de realiteit, naar vastheid, een herstel van het handwerk. Uit pure angst voor het schilderachtige, soms schraal en uit vrees voor het romantische, sentimenteel.

In den engen kring van onze nationale cultuur gezien is het een bewijs van de onverwoestbare liefde voor de stof, ons eigen.

Wij moeten afwachten of deze richting een nieuwen inhoud zal vinden adequaat aan de vormgeving. Moelijk is het om in de veelheid der uitingen, die ook vaak mensgels zijn van alle mogelijke richtingen, een vaste lijn te zien, een begin van eenheid, van samenbinding. De uitingen staan diametraal tegenover elkander en verdragen elkaar niet.

Zij stammen, zooals we gezien hebben, uit verschillende werelden, verschillende levensstelsels.

Mogen zij ook allen met schilderkundige middelen tot ons spreken, zoo zijn deze talen wel zoo verschillend, dat sommigen voor altijd onverstaaenbaar blijven.

A. MIDDELHOEK.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN

(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.)

OVER SAMENWERKING.

„Trouw“, Utrechtsche editie van Vrijdag 3 Oct. 1947, heeft een verslag van de, Donderdag daaraan voorafgaande, gehouden oprichtingsvergadering van een militaire afdeling van Pro Rege, te Amersfoort; en vermeldt, dat er een „uitvoerige bespreking“ volgde.

„Aan het eind daarvan (van die bespreking) deelde de Voorzitter mede, dat 23 leden zich voor de op te richten mil. afdeling van „Pro Rege“ hadden opgegeven. Een mooi resultaat.

Met een pittig slotwoord van den oud-onderofficier, den heer J. Kramer, werd de vergadering besloten.

Onder de aanwezigen: overste Beern van 8 R.L.; jhr Sickinge, voorz. van „Pro Rege“; de heer B. Keulen, van het Chr. Mil. Centrum; de veldpred. maj. ds Matzer van Bloois en afgevaardigden van de (!) plaatselijke kerken.

Misschien is het nuttig, wanneer er over deze samenkomst iets meer bekend wordt, dan wat Trouw vermeldt. In de „uitvoerige bespreking“ (Trouw) is n.l. niet, zooals men zou gaan denken, de bundeling van alle Protest. militairen nog eens grondig verdedigd tegen alle bedenkingen; maar is wel de kwestie van de mogelijkheid der samenwerking aan de orde gekomen — zonder dat op de terzake gestelde vragen een werkelijk afdoende antwoord gegeven werd.

In de pauze, volgende op de redevoering van dhr B. Geleynse, die als spreker optrad, leverden 23 menschen hun formuliertje in. Dhr Geleynse vertrok voor dringende zaken, maar de voorz. van Pro Rege, dhr Sickinge, was ook aanwezig immers, alsmede de lt. kol. Beern en andere „oudgedienden“ in het Pro Regewerk. Deze konden wel antwoorden op vragen e.d. Voorts verhuisde de maj. veldpred., ds Matzer van Bloois, naar een plaatsje vlak bij de deur. Of dit laatste verband houdt met mijn informatie of er bespreking volgen zou, terwijl ds M. v. Bl. weet, dat ik bezwaar heb tegen zijn manier van geestelijke verzorging (mijn (geestelijke) maag rommelt nog van de herinnering!), wat hij heel goed weet, zelfs, omdat ik hem er vier

brieven over schreef in den loop van 't jaar, die hij allemaal nog beantwoorden moet, en (wat een lange zin) met het feit, dat hij twee maal met me hierover zou spreken, maar zijn afspraken steeds vergat, kortom, of ds M. v. Bl. dit ergens om deed, is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen!

Deze drie vragen stelde ik (verkorte weergave):

1. Terwijl in 1834 en '86 de Herv. kerk tegen de Cock en Kuiper gezegd heeft, dat ze geen deel meer met haar hadden; en de Geref. Kerken (synodaal) in 1944 e.v.j. tegen de nu vrijgemaakten, w.o. met name de professoren Schilder en Greijdanus, dat dezen geen deel hadden aan het rijk van Christus, is er op andere punten, b.v. hier, weer samenwerking in het Koninkrijk Gods mogelijk. Hoe kan dat?

2. De scheuringen en scheidslijnen door het Protestantisme loopend, zijn vooral den laatsten tijd zeer verscherpt. Is er nu nog wel een gecombineerde geestelijke verzorging van alle protestanten samen mogelijk? Is het waar, dat Pro Rege daaraan meewerkt?

3. Is het waar, dat Pro Rege meewerkt in het P.I.T.? (Protestantsch Interkerkelijk Commissie Thuisfront). Daarin zitten toch Remonstranten, waarvan de Kerk in 1618/19 gezegd heeft, dat zij geen deel hadden aan het rijk van Christus tenzij ze zich bekeerden, omdat het ketters waren. Heeft dan het z.g. Calvinistisch volksdeel niet een belangrijke omzwaai gemaakt? Is dat juist?

Alle drie vragen over kwesties, die zich nu eenmaal aan me opdrongen.

Dhr Sickinge verklaarde in zijn beantwoording, op deze vragen volkomen berekend te zijn; — hij kreeg ze n.l. overal te hooren. Hij wees erop, dat in het P.I.T. verschillende organisaties samenwerkten (met de „kerken“); iedere vertegenwoordiging vormde een sector uit den cirkel: 't P.I.T. (N.B. hij zei: iedere organisatie, maar beweerde verder, dat elke organisatie zijn zelfstandigheid bewaarde; dit schijnt hij dus bedoeld te hebben). Hij noemde als leden van het directorium de Heer Schippers van het C.N.V.; Mevr. ds Knoppers uit A'dam voor den Chr. Vrouwenbond; iemand van den contactraad der orthodoxe Jeugdbonden; en zichzelf namens Pro Rege.

In het P.I.T. hadden voorts zitting ds Harrenstein, Geref. syn. zendingspredikant; ds Nijenhuis, veldpred. (id.); mevr. Knoppers; e.a. (hijzelf); dat waren toch geen domme menschen! 't P.I.T. was na lang overleg tot stand gekomen!

Natuurlijk was men niet aan elkaars belijdenis gebonden. Hij als Herv. kon b.v. de belijdenis van een Geref. niet aanvaarden, en omgekeerd. (Achterin mompelde iemand tegen zijn buurman: „In mijn psalmenboekje staot krèk dezelfde belijdenis as in 't joewe!“) We moeten op hooger plan denken.

— Dit antwoord gold blijkbaar tevens voor vraag 1, want daarover heb ik hem tenminste niet meer gehoord.

Over de geestelijke verzorging: Daarin gold het principe van de evenredige vertegenwoordiging. Voor de vrijzinnige jongens moesten er ook wel vrijzinnige veldpredikers zijn. Zoo kreeg ieder zijn deel.

Trouwens, hij garandeerde ons, dat „aan de hemelpoort“ niet gevraagd zal worden: „Is U geweest Herv..... Geref..... Chr. Geref., etc.? We moesten hóoger staan en de UNA SANCTA zien! De Eenheid! Voorop stond n.l. de evangeliseerende taak der Pro Regianen; zijn medegeloovigen konden hem — het was cru gezegd! — geen klap schelen. (Maar even later was er weer een Pro Rege afdeling gevormd in de Minahassa, omdat de leden hiervan zichzelf bedreigd voelden door de lichamelijke en geestelijke gevaren der slechte vrouwen).

De voorzitter der vergadering stelde voor, dat ik verder over deze kwestie niet spreken zou, opdat ook anderen gelegenheid zouden krijgen hun vragen te stellen. Daarmee ging ik op dien grond accoord, maar zei erbij, dat mijn vragen niet beantwoord waren.

De tweede vraagsteller had gehoord, dat in de kazerne de godsdienst oefeningen verplicht waren; er werd niet gelezen uit den bijbel of gebeden, waartegen bezwaar was. Was het geen taak voor Pro Rege, tegen deze verplichting etc. op te komen? (P. Storm, Amersfoort).

Ten tweede (en blijkbaar had men buiten den waard gerekend) stelde hij voor, dat de vragen van den eersten vrager alsnog behandeld zouden worden. 't Was z.i. wel belangrijk.

Bij de bespreking van de eerste vraag (van die verplichting wist dhr S. niets af!) kwam vast te staan, dat de door vrager genoemde feiten juist waren; hoewel er voor het verplichten van het bezoek aan deze samenkomsten geen enkelen rechtsgrond is (het Reglement op den Inwendigen Dienst, dat een heel hoofdstuk aan de geestelijke verzorging gewijd heeft, spreekt er ook niet van).

Nadat dhr S. ontkend had, dat dit een zaak voor Pro Rege was, voelde ik me verplicht erop te wijzen, dat er niet slechts gevaar gelegen was in de slechte vrouwen, maar ook in de woorden van 'n vrijzinnigen dominee, en hier dus ook op het standpunt van dhr S. „Pro Regewerk“ te doen was. Daarbij wilde ik als voorbeeld in 't kort vertellen hoe ds M. v. Bl. de laatste maal om den „tekst“: „Ik ben met U, altijd“ heengedanst had, die enkele malen even noemend, maar verder eigen ideeën verkondigend. De tekst diende als motto, maar niet als inhoud. En dat vond ik verschrikkelijk.

Maar: aan het begin van dit betoog keek ik rond, waar ds M. v. Bl. was, om hem opnieuw midden in zijn gezicht de waarheid te zeggen..... Hij bleek verdwenen te zijn. Na de drie vragen, hoorde ik later.

Dat ik toch doorging, rechtvaardigde ik m.i. door mee te deelen, dat ik ds M. v. Bl. persoonlijk dit alles ook al eens gezegd had, en iedereen mocht het hem vertellen.

In de kazerne noemt men de uurtjes geestelijke verzorging nog al eens graag: „theorie dominee“, en — 't is vaak juist uitgedrukt; hier zelfs praktisch altijd. Alleen dat dominee; — de Maj. veldpred. Matzer van Bloois stelde n.l. laatst iemand voor: „Zeg maar gewoon: „Mijnheer“ hoor“.

Overigens sprak ik maar niet over allerlei kleinere dingen, n.l. het negeren van bepaalde gezegden, waardoor van de rest van wat ik zei natuurlijk handig gebruik gemaakt kon worden om me te bestrijden.

Zekere Heer Kramer sprak een slotwoord, waarin hij zich overtuigd verklaarde, dat we met Christus best over de kerkelijke muren konden heenspringen. Motto: „hoe zaait gij?“

Zingen en danken en de vergadering was afgelopen.

Tenminste, officieel.

Want al heel gauw ontstond er weer een uitvoerige bespreking (Trouw), die zich in een uitgebreide belangstelling mocht verheugen..... Zij duurde nog voort, toen dhr Sickinge, die zich niet voorstellen kon, dat, wanneer Christus Zijn kerk vergadert door Woord en Geest, alle verdeeldheid zonde tegen Woord en Geest is, i.p.v. een rijke openbaring der kerk in vele nuances — ik zei, toen dhr Sickinge al weer in zijn auto gestapt was, en deze wegzoefde, de straat uit. Zij duurde tot kwart over 11.

Dien avond (ik was aan Luk. 11 toe met Bijbel-lezen) hoorde ik Jezus zeggen tegen de Schriftgeleerden: „Ieder koninkrijk, dat tegen zichzelf verdeeld is, gaat ten onder.....“ (vs 17).

Tegen zichzelf verdeeld. Zóó is het echt-synodale Koninkrijk der Hemelen.

J. v. d. BEEK.

BOEKBESPREKING

TER AFSPNIJDING VAN MISVERSTAND.

In mijn woord naar aanleiding van het geschrift der Gebroeders v. d. Wiel, waarin ik, zooals ik uitdrukkelijk schreef, geen recensie gaf, maar slechts enkele opmerkingen maakte in verband met dit geschriftje, sprak ik ook over de voorbode der gemeente voor een huwelijk bij de sluiting, omdat daarin m.i. het wezen der z.g.n. kerkelijke huwelijksbevestiging ligt. Nu schrijft de Heer J. J. v. d. Wiel, dat dit zinnetje misverstand kan wekken, alsof in dat geschrift die voorbode werd afgekeurd, maar dat integendeel daarin ook een hoofdstukje voorkomt: De voorbode te handhaven. Ter voorkoming van verkeerde meening zij dit dan even medegedeeld.

S. GREIJDANUS.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater.

De menschenlijke taal is een wonderlijk ding.

Men verhaalt, dat de uitermate gewiekste Talleyrand heeft gezegd, dat de taal ons dient om onze gedachten te verbergen. Of hij het ook gezegd heeft, weet ik niet. Wel weet ik, dat het niet heelemaal juist is.

Talleyrand was de groote man van het Weener Congres, waaromtrent thans weer verschillende werken verschenen. Ik noemde er U indertijd reeds een, n.l. dat van Ferrero.

Op dat congres vergaderde de hoogste aristocratie; alle staatsleden kwamen uit de hoogste adellijke kringen. Er waren twee keizers aanwezig en vier koningen.

Thans doet men een greep naar de laagte en voeren democraten op de wereldcongressen het hoogste woord. Men denkt daarbij wel eens aan wat Multatuli zijn tegenstanders voorhield, dat er zijn, die uit gebrek aan zwaarte omhoog vielen.

Het moet gezegd, dat de tijdgenooten van Talleyrand met niet veel meer eerbied over de hooge aristocraten spraken, dan wij het thans doen over de democraten, in Lake Success bij.

Men zei toen: de keizer van Rusland heeft lief voor allen, de koning van Pruisen denkt voor allen, die van Denemarken spreekt voor allen, de koning van Beieren drinkt voor allen, die van Wurtemberg eet voor allen, de keizer van Oostenrijk betaalt voor allen.

Alcock heeft ons van den Tsaar van Rusland, den man der Heilige Alliantie, in haar bekenden roman veel te veel goeds verteld, als tenminste Ferrero gelijk heeft. Deze Tsaar was een echte mystieke Rus, niet